

PAPER DETAILS

TITLE: Kirgizistan'in Avrasya Ekonomik Birliği Üyeliği: Asimetrik İlişkinin Gölgesinde Refah Arayışı

AUTHORS: Mustafa Turgut DEMİRTEPE,Otabek OMONKULOV

PAGES: 532-574

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2583596>

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI*

*Kyrgyzstan's Eurasian Economic Union Membership: The Quest for Prosperity
Under Asymmetric Relations*

M. Turgut DEMİRTEPE**
Otabek OMONKULOV***

Öz

Eski Sovyet cumhuriyetleri içinde en yoksul ülkelerden biri olan Kırgızistan 2015 yılının Ağustos ayında Rusya liderliğinde kurulan Avrasya Ekonomik Birliği'ne üye oldu. Kamuoyunun büyük çoğunluğu tarafından da desteklenen üyelik ile Rusya'ya olan işçi göçünün hukuki statüye kavuşturulacağı, ülkenin kalkınmasında ihtiyaç olan dış yatırımların ülkeye çekileceği ve bölgesel entegrasyon sürecinde dış ticaretin artacağı düşünülüyordu. Öte yandan, örgütü Rusya'nın uluslararası sistemde hegemonya arayışının bir unsuru olarak değerlendiren ve Birlik içindeki asimetrik ilişki nedeniyle ekonomiye yarardan çok zarar getireceğini ve Rusya'ya olan bağımlılığı daha da artıracığını savunanlar da vardı. Bu çalışma Kırgızistan'ın Rusya liderliğinde kurulan Avrasya Ekonomik Birliği'ne üye olma kararının arkasında yatan nedenleri irdelemekte ve üyeliğin üzerinden geçen yedi yıl içindeki yansımalarını değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Rusya, Avrasya Ekonomik Birliği, Ekonomi, Bağımlılık.

Abstract

Kyrgyzstan, one of the poorest countries of former Soviet republics, became a member of Russian led Eurasian Economic Union (EAEU) in August 2015. With the membership, which was also supported by the majority of the public, it was thought that labor migration to Russia would gain legal status. It is also assumed that the country would attract the foreign investments needed for economic development, and foreign trade would increase in the regional integration process. However, there were also those who regarded the organization as an instrument of Russia's pursuit of hegemony in the international system. Moreover, they argued that due to the asymmetrical relationship within the Union, it would seriously damage the country's economy and further increase the dependence on Russia. This study examines the reasons behind Kyrgyzstan's decision to become a member of the EAEU and evaluates its implications for the past seven years.

Keywords: Kyrgyzstan, Russia, Eurasian Economic Union, Economy, Dependence.

* **Makale Geliş Tarihi:** 07.08.2022 **Yayına Kabul Tarihi:** 30.09.2022
** Doç. Dr., Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF Uluslararası İlişkiler
Bölümü, e-posta: mtdemirtepe@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6191-5085.
*** Dr., Bağımsız Araştırmacı, e-posta: otobekomon@stu.comu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-8706-7635.

GİRİŞ

Eski Sovyet coğrafyasında ekonomik işbirliği amacıyla 2010 yılının Ocak ayında kurulan Gümrük Birliği, 29 Mayıs 2014 tarihinde Rusya, Belarus ve Kazakistan'ın imzalarıyla Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) adını alarak yeni bir yapıya dönüştü. AEB; mal, hizmet, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımını sağlama ve anlaşma ile belirlenmiş sektörlerde işbirliğine dayalı ortak bir politika izleme hedefini deklare etmiş olmakla birlikte, birçok gözlemcinin de işaret ettiği üzere ekonomik amaçlı bir örgüt olmanın dışında da anlamlar taşımaktadır.

SSCB'nin dağılışını geçtiğimiz yüzyılın en ciddi "jeopolitik katastrofu" olarak değerlendiren Putin,¹ tıpkı Moskova önderliğinde kurulan diğer örgütler gibi AEB'yi de Avrasyacılık² politikasının bir parçası olarak Rusya'nın hinterlandında hegemonyasını yeniden tesis etmesinin ve küresel aktörler arasındaki rekabette gücünü arttırmasının bir enstrümanı olarak görmektedir. Nitekim Putin'in değişik zamanlarda dile getirdiği AEB'nin yalnız bir ekonomik birlik olarak kalmaması, AET'den AB'ye dönüşüm sürecine benzer biçimde zaman içinde siyasal bir birliğe doğru dönüşmesi gerektiği görüşü bu değerlendirmenin somut bir yansımasıdır.

Diğer yandan, Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını elde etmiş birçok ülkenin Moskova'yla kurduğu ilişkiyi, uluslararası sistemde küresel aktörler arasındaki güç mücadelesinde pozisyon alışı olarak okumak da doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Kırgızistan gibi birçok ülke geçiş sürecinde ekonomik, jeopolitik ve tarihsel nedenlerle Rusya ile yakın ilişkileri devam ettirmeyi ve Rusya önderliğinde kurulan ve bölgesel entegrasyonu hedefleyen örgütler içinde yer almayı "zorunlu seçenek" olarak görmektedir. Nitekim eski Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev'in

1 Vladimir Putin, "Poslaniye Federal'nomu Sobraniyu Rossiyskoy Federatsii", *Ofitsial'nyye Setevyye Resursy Prezidenta Rossii*, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931/videos>, (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

2 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Seyfettin Erol, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası", *Avrasya'nın Değişen Jeopolitiğinde Yeni Büyük Oyun*, Mehmet Seyfettin Erol, der., Barış Platin Kitabevi, Ankara 2009, s. 7-55.

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

de altını çizdiği üzere Kırgızistan, Ukrayna gibi AB ile AEB arasında seçim yapabilecek bir coğrafyada bulunmuyor ve seçenekleri son derece sınırlı bir ülkedir.³ Diğer bir deyişle Kırgızistan'ın bir açıdan ekonomi ve coğrafyanın dayatmasıyla AEB'ye üye olmaya yöneldiğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Bu çalışma Kırgızistan'ın Rusya liderliğinde kurulan AEB'ye girme kararının nedenleri ve bu kararın Kırgız devleti ve toplumu üzerindeki etkilerine dair yürütülen tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çalışma, üyeliğe girişin üzerinden geçen yedi yılı aşkın süre içinde Kırgız karar alıcıların beklentilerinin ne derece karşılandığını da tartışacaktır. Makale, jeopolitik kısıtların ve ülke içi sosyo-ekonomik koşulların Kırgızistan'ın AEB'ye üyeliğini dayattığını, ancak üyeliğin beklentileri karşılamaktan uzak olduğu gibi asimetrik ilişki nedeniyle Bişkek'in Rusya'ya olan bağımlılığını daha da artırdığını öne sürmektedir.

AEB'YE KATILIM ÖNCESİ ÜLKE İÇİ TARTIŞMALAR

Kırgızistan, eski Sovyet coğrafyasında 2010 yılının Ocak ayında Gümrük Birliği ile başlayan ve 2014 senesinin Mayıs ayında AEB ile sonuçlanan ekonomik entegrasyon süreciyle yakından ilgilendi. Kırgızistan'ın AEB'ye katılımı hem hükümet içinde hem de toplumun farklı kesimlerinde ciddi tartışmalara neden oldu. Ülkenin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle AEB'ye katılımını zorunlu görenlerin yanı sıra bu tür bir üyeliğin ülkeye faydadan çok zarar getireceğini savunanlar da vardı. Kırgızistan'ın AEB'ye katılımına karşı çıkanların en yaygın eleştirisi, örgüt içinde kararların Rusya tarafından yönlendirileceği ve milli egemenliğin zarar göreceğiydi. Birçok

3 "Kyrgyzstan Won't Join Customs Union on 'Someone Else's' Roadmap", *The Moscow Times*, <https://www.themoscowtimes.com/2013/12/16/kyrgyzstan-wont-join-customs-union-on-someone-elses-roadmap-a30524>, (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

Kırgız uzman, siyasetçi ve aktivist, Moskova'nın ekonomik entegrasyon girişimi olarak başlattığı sürecin siyasi bir birliğe doğru evrileceği yönünde ciddi işaretlerin olduğunu ifade ederek, üyeler arasındaki asimetrik ilişki nedeniyle bu tür bir örgütte alınacak kararların ve izlenecek politikaların Rusya'nın gölgesinde belirleneceğini öne sürüyorlardı.⁴ Alymbaeva, Rus ekonomisi ile diğer üye devletlerin ekonomileri arasında iktisadi büyüklük ve diğer göstergeler itibarıyla ciddi bir fark olduğunun, bu eşitsizliğin en çarpıcı örneği olarak Rus ekonomisinin Kırgız ekonomisine oranla 310 kat daha büyük olduğunun altını çizerek mevcut asimetrik ilişkinin bağımlılığa giden yolu açacağını öne sürdü.⁵

Ayrıca AEB üyeliğine eleştiri getirenler, üyeliğin iddia edildiği gibi Kırgızistan'ın ekonomik kalkınmasına ve refah düzeyinin artmasına katkı sağlayamayacağını; hatta tam tersine Kırgız ekonomisine önemli ölçüde zarar vereceğini savunuyorlardı. Bu bağlamda üyeliğe çekinceyle yaklaşanlar, AEB'ye katılımın birçok sektör üzerinde olumsuz etkisi olacağını öne sürüyorlardı. Kırgızistan'a gelen doğrudan yabancı yatırımların büyük bir oranının (%70) AEB üyesi olmayan Kanada ve Çin tarafından gerçekleştirildiğine işaretleyerek, AEB üyeliği sonrası yapılacak düzenlemeler nedeniyle bu yatırımların duracağı; hatta geri çekileceği ve bu nedenle önemli sektörlerin bundan zarar göreceği belirtiliyordu.⁶ Üyelik sonrası Rus ve Kazak şirketlerin yatırım yapabileceği; ancak bunun oluşacak boşluğu doldurabilmesi noktasında ciddi tereddütlerin olduğu, dahası dolması durumunda dahi dış aktör çeşitliliğinin azalması ve Rusya'nın öne çıkması sebebiyle sürecin Kırgızistan'ın Moskova'ya olan bağımlılığının artmasıyla sonuçlanacağı iddia ediliyordu.⁷

4 Arslan Sabaybekov, "Protests in Kyrgyzstan Against Customs Union Entry", *The Central Asia-Caucasus Analyst*, <http://www.cacianalyst.org/publications/field-reports/item/12905-protests-in-kyrgyzstanagainst-customs-union-entry.html>, (Erişim Tarihi: 02.04. 2022).

5 Aida Alymbayeva, "Aida Alymbayeva o Tom, Pochemu Kyrgyzstanu ne Nuzhno Vstupat' v Tamozhenny Soyuz", *24.kg*, <https://24.kg/archive/ru/economics/173218/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2022).

6 Dariya Sytenkova, "V Kyrgyzstane 70 Protsentov Pryamykh Investitsiy Prikhoditsya na Kitay i Kanadu", *24.kg*, <https://24.kg/archive/ru/economics/170477/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2022); Reid Standish, "The Illusion of Choice: Kyrgyzstan and the Customs Union", *Registan*, <http://registan.net/2014/01/29/the-illusion-of-choice-kyrgyzstan-and-the-customs-union/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2022).

7 Fabio Belafatti, "Russia's Eurasian Economic Union Moves South: The Case of Kyrgyzstan", *Geopolitika*, <http://www.geopolitika.it/?artc=6725>, (Erişim Tarihi: 04.04. 2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

Ayrıca, Kırgızistan ekonomisinde önemli yer tutan Çin ile ticaretin bu süreçten olumsuz etkileneceği ve AEB üyeliğinin Çin mallarının ticaretine dayalı ve toplam işgücünün yaklaşık %20'sini oluşturan Dordoy, Karasu ve Medine pazarlarını iflasa sürükleyeceğinden endişe ediliyordu. Kırgızistan ile komşusu Çin arasında düşük gümrük vergileri sayesinde gerçekleşen ticaret ucuz Çin mallarının ülkeye girdikten sonra diğer Orta Asya ülkelerine ihracına dayanıyor ve kar marjı çok yüksek olduğu için bölge halkının temel geçim kaynağını oluşturuyordu.⁸

Ülkede özellikle küçük işletmelerin gerçekleştirdiği ticaretin yaklaşık %80'i Çin mallarının bölge ülkelere ihracına dayanıyordu.⁹ %5,1 olan gümrük vergi oranlarının AEB üyeliği sonrası örgüt dışı ülkelere yönelik iki katına çıkacağı, bu uygulamanın da Çin ile ticarete (dolayısıyla Çin mallarının komşu ülkelere ihracına) ciddi ölçüde zarar vererek Kırgız ekonomisi üzerinde olumsuz etkide bulunacağına dikkat çekiliyordu. Sorunun farkında olan Kırgızistan, birliğe katılmadan önce Rusya ile gerçekleştirilen müzakerelerde söz konusu pazarlar için AEB içerisinde serbest ticaret bölgesi oluşturulması ve 2.600 ürün için tercihli tarife uygulanması başvurusunda bulundu. Buna rağmen sadece 170 ürün için tercihli tarifenin uygulanmasına izin verildi.¹⁰

Tüm bu muhtemel sorunlara rağmen Kırgız kamuoyunda AEB üyeliğinin ülkeye refah ve zenginlik getireceği yönünde bir algı yaygındı. Nitekim Eurasian Development Bank'ın 2013 yılında yürüttüğü bir kamuoyu araştırmasında ülke kamuoyunda AEB'ye katılım hususunda %72

8 Asyl Osmonalieva, "Kyrgyzstan Slows Pace of Customs Bloc Entry", *Institute for War and Peace Reporting*, <https://iwpr.net/global-voices/kyrgyzstan-slows-pace-customs-bloc-entry>, (Erişim Tarihi: 05.04.2022).

9 Hao Tian, "China's Conditional Aid and Its Impact in Central Asia", Marlene Laruelle, ed., *China's Belt and Road Initiative and Its Impact in Central Asia*, Washington, The George Washington University, 2018, s. 32; Bartłomiej Kaminski-Gael Raballand, "Entrepôt for Chinese Consumer Goods in Central Asia: The Puzzle of Re-exports through Kyrgyz Bazaars", *Eurasian Geography and Economics*, 50(5), 2009, s. 588.

10 Li Zigu, "Eurasian Economic Union: Achievements, Problems and Prospects", *CIIS*, https://www.ciis.org.cn/english/ESEARCHPROJECTS/Articles/202007/t20200715_3620.html, (Erişim Tarihi: 05.04.2022).

düzeyinde ciddi bir destek olduğu görülüyordu.¹¹ Yine Toronto merkezli kamuoyu şirketi M-Vector Consulting tarafından 2014'te yapılan bir anket de AEB'ye yönelik %71,2'lik bir destekle bu sonuçları teyit ediyordu.¹²

Kırgızistan'ın AEB'ye katılım antlaşmasının yürürlüğe girdiği 2015 yılının Ağustos ayından bir ay önce International Republican Institute (IRI) tarafından yapılan ankette desteğin %82'ye ulaştığı görülüyordu.¹³ Desteğin bu denli yüksek olmasında AEB üyeliğinin özellikle göçmen işçiler konusunda yasal statü sağlayacağı beklentisi önemli rol oynuyordu.

2015 yılından sonraki süreçte AEB üyesi olmayan ülkelerin vatandaşlarının Rusya'ya girişine sınırlamalar getirileceği açıklaması¹⁴ dönem itibariyle Rusya'da çalışan 1,5 milyon Kırgız göçmen işçinin (ki bunun yaklaşık %70'i kaçak işçi) gönderdiği yıllık ortalama 2 milyar doların üzerinde olan döviz geliri ile ekonomisini ayakta tutan Kırgızistan'ı yakından ilgilendiriyordu.¹⁵ Bu nedenle dönem itibariyle döviz gelirlerinin ülke GSYİH'sının yaklaşık %28,6'sını oluşturduğu¹⁶ dikkate alınacak olursa, AEB'ye üyelik hususundaki kamuoyu desteğini anlamak güç olmayacaktır.

Ayrıca AEB üyeliği ile birlikte Kırgızistan'ın Rusya'nın kredi, hibe ve yatırımlarından yararlanacağı, özellikle enerji yoksunu bir ülke olarak Kırgızistan'ın enerji yatırımlarını çekeceği ve yaklaşık 2,5 milyar

11 "EDB Integration Barometer 2013: Analytical Summary", *Eurasian Development Bank* 2013, https://eabr.org/upload/iblock/6c5/edb-centre_report-16_analytical-resume_eng.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

12 David Trilling, "Kyrgyzstan, Tajikistan Full of Putin Fans, New Poll Says", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-tajikistan-full-of-putin-fans-new-poll-says>, (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

13 "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: July 22-31, 2015", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/2015-09-25_survey_of_kyrgyz_public_opinion_july_22-31_2015.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

14 Lybov Bisson, "Immigratsionnaya Politika Rossii: Novyye Vyzovy i Instrumenty", *IFRI*, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifri_rnv_91_lioubov_bisson_rus_janvier_2016_protege.pdf, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

15 "Hope and Fear: Kyrgyz Migrants in Russia", *The New Humanitarian*, <https://www.thenewhumanitarian.org/feature/2015/04/24/hope-and-fear-kyrgyz-migrants-russia>, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

16 Gulaikhan Kubayeva, "Economic Impact of the Eurasian Economic Union on Central Asia", *OSCE*, http://osce-academy.net/upload/file/Policy-Brief_20.pdf, (Erişim Tarihi: 12.04.2022), s. 10.

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

dolarlık yatırıma gereksinim duyulan hidroelektrik santrallerin yapımının gerçekleştirilebileceği ve böylece önemli bir sorun olan enerji tedariğinin çözümleneceği düşünülüyordu.¹⁷

Kısacası AEB'ye katılım öncesi hem hükümet yetkilileri hem de halkın geniş kesimlerinin, genel olarak, üyeliğin Kırgızistan için yararlı olacağı beklentisine sahip olduğu söylenebilir. AEB'ye katılımın üye devletler arası ticareti artırarak ekonomik büyüme ve sektörel çeşitliliğe katkı sunacağı, kredi, hibe ve yatırımlar aracılığıyla ülke ekonomisinin gereksinim duyduğu ekonomik reformların yürürlüğe konulabileceği yönünde pozitif bir kanaat yaygındı. Öte yandan, Rusya'nın domine ettiği örgütün tüm paydaşlar için zenginlik üreten bir yapı yerine yalnızca Rusya'nın uluslararası sistemde hegemonya arayışının bir unsuruna dönüşmesi durumunda, Kırgızistan'ın ekonomik entegrasyon sürecinin öngörülen faydalarını elde edemeyeceği gibi sürecin bağımlılık üreten siyasal çıktıları da karşılamak zorunda kalacağı endişesi de söz konusuydu.

ÜYELİKTEN SONRAKİ YEDİ YIL

Bu beklenti ve endişeler arasında 23 Aralık 2014 tarihinde Kırgızistan'ın AEB'ye katılım antlaşması imzalandı ve 12 Ağustos 2015 tarihinde de yürürlüğe girdi.¹⁸ Aradan yedi yıl geçmiş olsa da Kırgızistan'ın AEB üyeliğinin ülkeye katkısını değerlendirebilmek konusunda net bir tablo çizmek hala zor görünmektedir. Hükümetten gelen açıklamalar bütünleşmenin Bişkek'in beklentilerini karşıladığını vurgularken muhalefet ve AEB karşıtı kesimler bunun aksi yönünde görüş serdetmektedir.

11 Ocak 2022 tarihinde AEB üye devletleri başkanlarına hitab eden Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sadır Caparov, küresel Covid-19 salgını, siyasi ve ekonomik krizlere rağmen AEB'nin son yedi yılda

17 Phunchok Shopdan, *Central Asia: Democracy, Instability and Strategic Game in Kyrgyzstan*, Pentagon Press, New Delhi 2014, s. 150-151.

18 "Kyrgyzstan Acceded to the Eurasian Economic Union", *Eurasian Economic Commission*, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/12-08-2015-1.aspx>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

yaşayabilirliğini ve uygulanabilirliğini kanıtladığı tezini savunmuştur.¹⁹ Benzer şekilde 2019'da DTÖ'nün Çin'de düzenlenen toplantısında konuşma yapan dönemin Kırgızistan Ekonomi Bakan Yardımcısı Eldar Alisherov, küresel siyasi gerilimler, yaptırım baskısı ve ticaret savaşları karşısında AEB'nin süreç içinde sürdürülebilirliğini kanıtladığını, 2016 yılından bu yana, birlik üyesi tüm ülkelerde ekonomik büyümenin gerçekleştiğini öne sürdü. Entegrasyon sonucu 2014-2018 döneminde Kırgız Cumhuriyeti'nin GSYİH'sinin 400 milyar somdan 557 milyar soma ulaştığını ifade etti.²⁰

Öte yandan Kırgız muhalefet milletvekilleri ve hatta hükümetin bazı üst düzey yetkilileri AEB üyeliğinden beklenen sonuca ulaşamadığını dönem dönem dile getirdiler. Kırgızistan Başbakan Yardımcısı Oleg Pankratov, ülkesinin AEB'ye katılımının "flu" bir sonuç verdiğini; ancak yine de Kırgızistan'ın birlikten başka alternatifinin olmadığını ifade etti.²¹ Rusya'nın Kırgızistan'a karşı sergilediği "adil olmayan" yaklaşım ve son olarak Rus-Kırgız Kalkınma Fonu'ndan Kırgızistan'a verilmesi gereken 260 milyon dolar finansal desteğin Rusya'daki projelere yönlendirilmesi sonucu ortaya çıkan tartışmalar ışığında Ruslan Choibekov dahil bazı Kırgız milletvekilleri Kırgızistan'ın AEB'den çekilmesini önerdi.²²

Ekonomi Bakanı Sanjar Mukanbetov ise Kırgız Parlamentosu Uluslararası İlişkiler, Savunma ve Güvenlik Komisyonu'nun 9 Haziran 2020' tarihindeki toplantısında Birlik üyeleriyle, özellikle Kazakistan'la sık sık

19 "Obrashcheniye Prezidenta Sadyra Zhaparova k glavam gosudarstv-chlenov YEAES po sluchayu predsdatel'stva Kyrgyzstana v organakh Soyuzu v 2022 godu", *Yevraziyskaya Ekonomicheskaya Komissiya*, <https://eec.eaeunion.org/news/obrashhenie-prezidenta-sadyra-zhaparova-k-glavam-gosudarstv-%E2%80%93-chlenov-eaes-po-sluchayu-predsdatelstvovaniya-kyrgyzstana-v-organakh-soyuzu-v-2022-godu/>, (Erişim Tarihi: 29.07.2022).

20 "Draft Statement by Deputy Minister of Economy of the Kyrgyz Republic E. Alisherov at the Eighth China Round Table on WTO Accessions", *World Trade Organization*, https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/statement_8crt_e_alisherov.pdf, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

21 Catherine Putz, "A 'Blurry' Union: Kyrgyzstan and the Eurasian Economic Union", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2016/02/a-blurry-union-kyrgyzstan-and-the-eurasian-economic-union/>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

22 Kanat Altynbayev, "Rossiya Otkazalas' Vypolnyat' Usloviya Soglasheniya o Finansirovani Klyuchevogo Sektora Ekonomiki Kyrgyzstana", *Karavansaray*, https://central.asia-news.com/ru/articles/cnmi_ca/features/2020/05/18/feature-01, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

yaşanan gümrük kontrolleri sorunu çözüme kavuşturulmazsa Kırgızistan'ın AEB kurumlarındaki yetkililerini geri çekip Birliğin operasyonlarını boykot etmeyi düşündüklerini dile getirdi.²³ Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra Kırgız toplumunda ülkenin Moskova'nın başını çektiği AEB ve KGAÖ'ndeki pozisyonunun gözden geçirilmesi gerektiği doğrultusundaki tartışmalar tekrar gündeme taşınmıştır.²⁴

GÖÇMEN İŞÇİLERİN DURUMU VE ÜLKE EKONOMİSİNE KATKISI

Yukarıda belirtildiği üzere, Kırgızistan'ın AEB'ye üyeliği konusunda kamuoyundaki desteğin en önemli nedeni Kırgızistanlı göçmen işçilerin statülerinin AEB çatısı altında garantiye alınması dolayısıyla ülke GSYİH'si içinde önemli orana sahip döviz gelirleri üzerinden Kırgız ekonomisine sağlanan katkının güvenceye alınmasıydı. AEB üyeliğinin ilk olarak Rusya ve Kazakistan'da çalışan Kırgızistanlı göçmen işçilerin statülerinin yasallaştırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi faydalar sağlayacağı öngörülmektedir. Ancak bu beklentiler, günümüze kadar tam anlamıyla hayata geçemedi. Göçmen işçilerin statüleri konusunda genel bir iyileşme kaydedilse de serbest dolaşımı zorlaştıran bir takım yasal ve bürokratik engeller halen varlığını korumaktadır.

Kırgızistanlı göçmen işçilerin Rusya ve diğer AEB ülkelerindeki yasal statüsü AEB Antlaşması ve ek protokollerle teorik olarak garanti altına alınmasına rağmen geçen yedi yıl boyunca yaşanan birçok olay Rus güvenlik güçlerinin Kırgızistan vatandaşlarının haklarını keyfi olarak ve sık sık ihlal ettiğini göstermektedir.²⁵ Buna ek olarak Kırgız göçmen işçilerin

23 Kanat Altynbayev, "V Kyrgyzstane Zadumalis' o Boykote YEAEs, Poskol'ku Nadezhdy na Ekonomicheskuyu Vygodu Tayut na Glazakh", *Karavansaray*, https://central.asia-news.com/ru/articles/cnmi_ca/features/2020/06/17/feature-02, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

24 Paul Stronski, "The Common Theme in Central Asia's Response to Russia's Invasion of Ukraine", *Carnegie Endowment*, <https://carnegieendowment.org/2022/03/30/common-theme-in-central-asia-s-response-to-russia-s-invasion-of-ukraine-pub-86764>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

25 Sherzod Eralliev-Rustamjon Urinboyev, "Precarious Times for Central Asian Migrants in Russia", *Current History*, 119(819), 2020, s. 258.

önemli bir kısmının halen belgesiz dolaştığı ve yasal olarak göç edenlerin de genellikle yazılı bir iş sözleşmesine sahip olmadığı veya bu belgeyi edinemediği bilinmektedir. Rusya ve Kazakistan'da yasal olarak yabancı işçi çalıştırmanın ek maliyetleri ve vergi yükünden çekinen çoğu işveren kaçak yollardan işçi çalıştırmayı tercih etmektedir. Bu nedenle Kırgızistanlı göçmen işçiler ve onların aileleri, AEB üyeliğinin sunduğu haklardan yararlanamamakta ve farklı şekillerdeki istismara maruz kalmaktadır. Rusya ve Kazakistan'ın ilgili kanunları, politikaları ve uygulamaları arasında gözlemlenen çelişkiler ve devam eden uyuşmazlıklardan en çok Kırgızistanlı göçmen işçilerin aileler, özellikle de çocuklar ve kadınlar olumsuz etkilenmektedir.²⁶

Resmi kurumlar düzeyindeki hak ihlallerinin yanı sıra toplumsal-sosyal düzeyde de göçmen işçilere karşı fiziksel şiddet uygulandığı ve bazı olayların ölümle sonuçlandığı gözlemlenmektedir. Kırgızistan hükümetinin istatistik verilerine göre, Rusya'da 2016 yılında 184, 2017 senesinde 136 Kırgız göçmen vefat etmiş veya öldürülmüştür. Bunların büyük bir kısmı Rusya'da yaygınlaşan yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve ırkçılıktan beslenen şiddete kurban gitmiştir. 2019 yılında bir grup Kırgızistan vatandaşı Rusya'da karşılaştıkları kötü çalışma koşulları, iş güvenliğinin sağlanmaması, Rus kolluk kuvvetlerinin kendilerine uyguladığı taciz ve Rus ırkçılarının saldırılarını protesto etmek için bir gösteri düzenlemiştir.²⁷ Rusya'nın göç yönetimi konusunda çalışan Caress Schenk'in işaret ettiği üzere, yasal statüleri teorik olarak değişmesine rağmen uygulamada Kırgız göçmen işçilerinin büyük bir kısmının gerçek durumu 2015 senesi öncesinden daha iyi değildir.²⁸

26 "Women and Children from Kyrgyzstan Affected by Migration: An Exacerbated Vulnerability", *FIDH*, https://www.fidh.org/IMG/pdf/rapport_kyrgyzstan_uk-2-web2.pdf, (Erişim Tarihi: 22.04.2022); "Invisible and Exploited in Kazakhstan: The Plight of Kyrgyz Migrant Workers and Members of Their Families", *FIDH*, <https://www.bwint.org/web/content/cms.media/1165/datas/kazakh713aweb.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

27 Kanat Altynbayev, "Kyrgyzstanskiye Trudovyye Migranty Ustroili Protest Protiv Opasnykh Usloviy Raboty v Rossii", *Karavansaray*, https://central.asia-news.com/ru/articles/cnmi_ca/features/2019/07/02/feature-01, (Erişim Tarihi: 24.04.2022).

28 Khamza Sharifzoda, "Central Asia's Russian Migration Puzzle: An Interview with Caress Schenk", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2019/10/central-asias-russian-migration-puzzle/>, (Erişim Tarihi: 24.04.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

Öte yandan döviz gelirlerinin Kırgız ekonomisindeki yeri değerlendirildiğinde dalgalı bir tablo ortaya çıkmaktadır. 2014 senesinde Kırgızistan GSYİH'sinin %30'una tekabül eden ve esas olarak Rusya'dan gelen döviz gelirleri bir dizi nedenle 2015 senesinde ülke toplam gelirlerinin %25'ine gerilemişti.²⁹ ABD ve Batı ülkelerinin Ukrayna Krizi'ni gerekçe göstererek Rusya'ya karşı uyguladığı kapsamlı yaptırımlar, petrol fiyatlarının düşüşü ve bunu izleyen ekonomik kriz Kırgızistan'ı da dolaylı bir şekilde etkilemişti. Bu dönemde önce Rus rublesinin, ardından da Kazak tengesinin dolara karşı değer kaybetmesi, öncelikle Rusya ve Kazakistan'da çalışan Kırgız göçmen işçilerin ülkelerine gönderdiği döviz miktarının azalmasına sebep olmuştu. Ancak üyelik sonrasında 2016 yılından itibaren bu oran, yeniden yükselişe geçti ve 2018 senesinde doruk noktasına ulaşarak ülke GSYİH'sinin yaklaşık %33'üne denk geldi. Öte yandan, 2019'da döviz gelirlerinin GSYİH içindeki payı yeniden azalarak %27,1'e düştü.³⁰

World Bank (WB) verilerine göre, 2020 yılında bu oran kısmi bir yükselişle %28,4 düzeyinde gerçekleşmiş olmakla birlikte; bu durum, aslında GSYİH'daki çarpıcı düşüş nedeniyle ortaya çıktı. 2020 senesindeki GSYİH (7.736 milyon dolar) 2019'a kıyasla (8.871 milyon dolar) %12,7 (1.135 milyon dolardan fazla) azaldığı için GSYİH içindeki döviz gelirleri de azalmasına rağmen kısmi bir yükseliş görüldü.³¹ Rusya Merkez Bankası verilerine göre, 2019 yılında Rusya'dan Kırgızistan'a 2.462 milyon dolar döviz gönderilirken 2020 senesinde bu miktar 2.040 milyon dolara geriledi.³² Başka bir ifadeyle, bahsi geçen yılda Kırgızistan'ın Rusya'dan

29 "Personal Remittances, Received (% of GDP)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2019&locations=KG&start=1993&view=chart>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

30 "Personal Remittances, Received (% of GDP)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2019&locations=KG&start=1993&view=chart>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

31 "GDP (Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KG>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

32 "Lichnyye Perevody Mezhdru Rossiiy i Stranami SNG", *Bank Rossii*, https://www.cbr.ru/vfs/statistics/CrossBorder/Personal_Remittances_CIS.xlsx, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

gelen döviz gelirleri küresel korona virüs salgını ve Rusya'da devam eden ekonomik kriz nedeniyle bir önceki seneye nazaran %18 oranında azaldı.³³ 2021 senesinde Rusya'dan Kırgızistan'a gönderilen döviz miktarında küçük bir artış görülmekle birlikte (toplam 2.296 milyon dolar)³⁴ döviz gönderilerinin Kırgızistan GSYİH'indeki (8,543 milyon dolar, 2021) payı son yılların en düşük düzeyine (%26,8) düştü.³⁵

AEB ENTEGRASYON SÜRECİNDE DEĞİŞEN MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER

Kırgız ekonomisinin üyelik sürecinde kaydettiği makroekonomik göstergeler göz önüne alındığında bir dizi iç ve dış gelişme nedeniyle –tıpkı döviz gelirlerinde olduğu gibi– dalgalı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Uluslararası kuruluşlar ve Kırgızistan Milli İstatistik Kurumu'nun resmi verilerine bakılırsa, Kırgız ekonomisi ülkenin AEB üyeliğinden bu yana yıllık ortalama %4 oranında büyüme kaydetmiştir. Kırgızistan 2015 senesinden 2016 yılının üçüncü çeyreğine kadar AEB üyeleri arasında GSYİH'si en fazla büyüyen ülke konumundaydı.³⁶ 2017 senesinde %4,7 oranında bir ekonomik büyüme gerçekleşti. Bu rakam 2013'ten bu yana ülkede kaydedilen en yüksek büyüme oranıydı. 2018 yılında büyüme oranı %3,7'ye gerilese de bir sonraki yılda (2019) yeniden yükselerek %4,6'ya ulaştı.³⁷

33 "Personal Remittances, Received (% of GDP)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2019&locations=KG&start=1993&view=chart>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

34 "Lichnyye Perevody Mezhdru Rossiiy i Stranami SNG", *Bank Rossii*, https://www.cbr.ru/vfs/statistics/CrossBorder/Personal_Remittances_CIS.xlsx, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

35 "GDP (Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2021&locations=KG&start=1990&view=chart>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

36 "Kyrgyzskaya Respublika: Dva Goda v Yevraziyskom Ekonhomicheskoy Soyuz. Pervyye Rezul'taty", *Yevraziyskaya Ekonomicheskaya Komissiya*, 2018, <http://mineconom.gov.kg/froala/uploads/file/6e2338188351663b5fbbac3c2a8074c51d7221c8.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022), s. 49-50.

37 "Po İtoğam 2019 Goda Temp Ekonomicheskogo Rosta Sostavil 4,5 Protsenta", *Natsional'nyy Statisticheskiy Komitet Kyrgyzskoy Respubliki*, <http://www.stat.kg/ru/news/po-itogam-2019-goda-temp-ekonomicheskogo-rosta-sostavil-45-procenta/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022); "GDP Growth (Annual%)-Kyrgyz Republic, Russian Federation, Kazakhstan, Belarus, Armenia", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=KG-RU-KZ-BY-AM&start=2013>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

Öte yandan Covid-19 salgını ve iktidar değişimi ile sonuçlanan iç siyasi kargaşaların da³⁸ etkisiyle 2020 yılında Kırgızistan GSYİH'si bir önceki seneye nazaran %8,4 daraldı.³⁹ 2021 senesinde ülkenin GSYİH'si %3,6 oranda büyüye de salgın sonrası seviyesinin altında kaldı.⁴⁰

Ekonomik büyüme oranlarındaki değişime paralel olarak kişi başına düşen milli gelirde de benzeri bir trend görüldü. Kişi başına düşen milli gelir 2015 yılında 1.121 dolar, 2016 yılında 1.020 dolar, 2017 senesinde 1.242 dolar, 2018 yılında 1.308 dolar, 2019 senesinde 1.374 dolar, 2020 yılında ise 1.182 dolar olarak gerçekleşti. Rakamların da gösterdiği üzere AEB üyeliğinin ilk iki yılı boyunca kişi başına düşen milli gelirde bir durgunluk gözlemlenirken, 2017-2019 arasında tedrici artış kaydedildi, ancak 2020'de bu rakam genel olarak yaşanan ekonomik gerileme nedeniyle %14 oranında (192 dolar) azaldı. 2021 senesinde kişi başına düşen milli gelir 1.276 dolar olarak kaydedildi.⁴¹

Buna ek olarak 2019 yılında %1,1 olan yıllık enflasyon, özellikle döviz kurunda meydana gelen %19 oranındaki değer kaybı nedeniyle 2020'de %6,3'e yükseldi. 2021'de bu oran %11,9'a yükselmiştir.⁴² Dünya Bankası verilerine göre, Ukrayna Savaşı ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlar, Kırgız ekonomisini ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bu nedenle 2022 sonuna kadar döviz gönderilerinde ve yatırım harcamalarında %33'lük bir düşüş tahmin edilirken ülke ekonomisinin %5 küçüleceği öngörülmektedir. Buna ek olarak, 2022 yılının Mart ayı itibarıyla Kırgız milli para birimi %23 değer

38 Johan Engvall, "Kyrgyzstan's Third Revolution", *The CACI Analyst*, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13643-kyrgyzstan%E2%80%99s-third-revolution.html>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022); Djoomart Otorbaev, "Kyrgyzstan's Latest Revolution", *The Strategist*, <https://www.aspistrategist.org.au/kyrgyzstans-latest-revolution/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

39 "GDP (Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KG>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

40 "GDP Growth (Annual %)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&locations=KG&start=1990&view=chart> (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

41 "GDP Per Capita (Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2021&locations=KG&start=2014>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

42 "Inflation, Consumer Prices (annual %) - Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=KG>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

kaybetmiştir, yıllık enflasyonun da %18'a yükselmesi beklenmektedir. Son olarak 2019 yılında %20,1 olan yoksulluk oranının, 2022 senesinde %38'e yükseleceği tahmin edilmektedir.⁴³

AEB üyeliği Kırgızistan ekonomisi için dış ticaretin genişlemesi ve ihracatın artması açısından önemli bir adım ve fırsat olarak görülmüştü. Ancak üyelikten sonraki ilk üç yıl boyunca bunun tersi bir eğilim gözlemlendi. 2014-2018 yılları arasında ihracatın gayri safi yurtiçi hasıladaki payı %37,4'ten %31,6'ya geriledi. 2019 yılında bu gösterge %35,2'e yükselerek üyelik öncesi ihracat seviyesine yaklaşıp da yine de beklenen artış gerçekleşemedi. 2020 senesinde ihracatın GSYİH içindeki payı %31,3'e azalarak son 6 yılın en düşük seviyesine indi.⁴⁴ Buna ek olarak 2020 yılında Kırgızistan'ın toplam dış ticaret hacmi, bir önce yıla kıyasla %19 oranında azaldı.⁴⁵

Bişkek, AEB'ye üyelik ile birlikte gümrük gelirlerinin hacminde de bir artış bekliyordu. AEB Antlaşması uyarınca her yıl ortak gümrük gelirlerinin %1,9'unun Kırgızistan'a aktarılmasına karar verilmişti.⁴⁶ Buna rağmen beklentilerin aksine 2014 yılındaki gümrük gelirlerine kıyasla 2015 ve 2016 senelerinde gümrük gelirlerinin %23 oranında azaldığı görüldü.⁴⁷ Dünya Bankası verilerine göre, izleyen yıllarda gümrük gelirlerinde kısmi bir artış olsa da bu rakam üyelik öncesi düzeye ulaşamadı.⁴⁸

43 "The World Bank in the Kyrgyz Republic-Overview", *World Bank*, 2022, <https://www.worldbank.org/en/country/kyrgyzrepublic/overview#3> (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

44 "Exports of Goods and Services (% of GDP)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?end=2021&locations=KG&start=2014>, (Erişim Tarihi: 08.05.2022).

45 Indira Kamchybekova, "V 2020 Godu Ob'yem Vneshney Torgovli Kyrgyzstana Sostavil \$5,6 Mlrd i Snizilsya Na 19%", *Kabar*, <http://kabar.kg/news/v-2020-godu-ob-em-vneshnei-torgovli-kyrgyzstana-sostavil-5-6-mlrd-i-snizilsia-na-19/>, (Erişim Tarihi: 08.05.2022).

46 "NISI Raz'yasnii, Kak Proizvoditsya Raschet Doli Kyrgyzstana pri Rasshcheplenii Tamozhennykh Poshlin Stran YEAES", *K-News*, <https://knews.kg/2015/04/11/nisi-razyasnii-kak-proizvoditsya-raschet-doli-kyrgyzstana-pri-rasshcheplenii-tamozhennykh-poshlin-stran-eaes/>, (Erişim Tarihi: 10.05.2022).

47 Iskender Sharshiev, "Analiz Osnovnykh Rezul'tatov Chlenstva Kyrgyzstana v YEAES", *CABAR*, <http://cabar.asia/ru/iskender-sharshiev-analiz-osnovnykh-rezultatov-chlenstva-kyrgyzstana-v-eaes/>, (Erişim Tarihi: 10.05.2022); Mehrinis Sulaymanova, "V 2016 Godu Postupleniye Tamozhennykh Platezhey Sostavilo 29,3 Mlrd Somov-GTS", *Kabar*, <http://kabar.kg/news/v-2016-godu-postuplenie-tamozhennykh-platezhei-sostavilo-29-3-mlrd-somov-gts/>, (Erişim Tarihi: 10.05.2022).

48 "Customs and Other Import Duties (% of Tax Revenue)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/GC.TAX.IMPT.ZS?locations=KG>, (Erişim Tarihi: 10.05.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

Diğer taraftan Bişkek, AEB düzenlemeleri uyarınca üye devletler dışından gelen mallara yönelik gümrük oranlarını artırarak DTÖ yükümlülüklerini ihlal etti. 2015 yılından önce Kırgızistan'da ortalama %5,3 olan gümrük vergisi ülkenin AEB'ye katılmasıyla Rusya'nın dayatması sonucu ortalama %9'a yükseltildi.⁴⁹ Gümrük vergilerinin yüksekliği ise ithalatın azalmasına yol açtı. İthalat, özellikle de 2015 senesinde çarpıcı bir şekilde düşerek %59,3 oranında azaldı. AEB ülkeleri dışından yapılan ithalat ise bir önceki yıla nazaran %65,6 oranda azaldı.⁵⁰ Gümrük vergilerindeki artış özellikle Çin'den ithal edilen ve daha sonra komşu ülkelere satılan malların ülkeye girişini doğrudan etkiledi. Dolayısıyla Çin üzerinden yapılan ticarette önemli gerilemeye neden oldu ve bu ticaretten gelir elde eden çok sayıda küçük işletme iflas noktasına geldi.⁵¹ 30 bin konteynerden oluşan ve 100 hektardan büyük bir alana yayılan meşhur Dordoy Pazarı ülkenin AEB üyeliğinden kaynaklanan yükümlülükler/kısıtlamalar (ve ayrıca küresel coronavirus salgınının etkisiyle) neredeyse kapanma noktasına geldi. 2020 senesinde Kırgızistan'ın yıllık bütçesinin beşte bir oranında azalmasında Dordoy Pazarı'nda meydana gelen gelişmeler önemli rol oynadı.⁵²

AEB üyeliği Kırgızistan ve diğer üyeler arasındaki ticaret hacminde beklenen artışı da sağlayamadı. Tablo1'de de görüldüğü üzere, Kırgızistan'ın AEB üyeleri ile olan dış ticaret hacmi 2015 yılında 2.401 milyon dolarken; 2020 yılında neredeyse hiç değişmeksizin 2.400 milyon düzeyinde kaldı. Her ne kadar 2021 senesinde bu rakam 3.428 milyon dolara ulaşmışsa da bunun %76,5'inin AEB ülkelerinden yapılan ithalat olduğu düşünülecek olursa bu artış ülke ekonomisine olumlu bir katkı olarak gerçekleşmedi. Aynı dönemde Kırgızistan'ın toplam dış ticaret

49 "Atambayev: Turtsiya Dolzhna İzvinit'sya Za Sbityy Su-24", *Sputnik*, <https://tj.sputniknews.ru/20151224/1018060620.html>, (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

50 Tatyana Kudryavtseva, "V 2015 Godu Ob'yem İmporta v Kyrgyzstane Sokratilsya na 59,3 Protsenta", *24.kg*, <https://24.kg/ekonomika/27218/>, (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

51 Katharine Quinn-Judge-Paul Stronski, "Kyrgyzstan at Twenty-Five: Treading Water", *Carnegie Endowment*, <http://carnegieendowment.org/2016/07/21/kyrgyzstan-at-twenty-five-treading-water-pub-64152>, (Erişim Tarihi: 12.05.2022); Aygerim Akilbekova, "Konets Epokhi "Dordoya", *Kyrgyzskaya Sluzhba RSE/RS*, <https://rus.azattyk.org/a/27166889.html>, (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

52 Nargiza Risqulova, "Do'rdoy: Yuz Minglab Odamni Boqqan Bozor Yopiladimi?", *BBC News Ozbek*, <https://www.bbc.com/uzbek/uzbekistan-54913674>, (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

hacmi de zaman zaman dalgalı bir seyir takip etse de sonuç itibariyle sabit kaldı (2015: 5.551 milyon dolar–2020: 5.649 milyon dolar). 2021’de toplam dış ticaret hacminde genel bir artış (toplam 7.229 milyon dolar) yaşanmış olmakla birlikte bu rakamın %77’sinin ithalat olması Kırgızistan ekonomisi için olumsuz bir gelişme olarak değerlendirildi. Tüm bu gelişmeler düşünülecek olursa Kırgızistan’ın AEB’ye üye olmasının genel olarak Kırgızistan’ın ithalata bağımlılığını ve dış ticaret açığını artırdığı söylenebilir.⁵³

Tablo 1: Kırgızistan’ın Dış Ticaret (İthalat-İhracat) Göstergeleri (Milyon Dolar)⁵⁴

Yıl	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam Dış Ticaret Hacmi	5.551	5.573	6.259	7.129	6.975	5.649	7.229
AEB Üyeleri ile Toplam Ticaret Hacmi	2.401,8	1.768,84	2.401,9	2.267,58	2.636,63	2.400,94	3.428,06
Toplam İthalat Hacmi	4.070	4.000	4.495	5.292	4.989	3.719	5.570
AEB’den İthalat Hacmi	2.002,99	1.471,57	1.863,25	1.742,44	2.015,55	1.854,61	2.624,8
Toplam İhracat Hacmi	1.441	1.573	1.764	1.837	1.986	1.965	1.659
AEB’ye İhracat Hacmi	398,81	297,27	538,65	525,14	621,08	546,33	803,26
Toplam Dış Ticaret Açığı	-2.629	-2.427	-2.731	-3.455	3.003	-1.719	-3.911
AEB ile Ticaret Açığı	-1.604,18	-1.174,3	-1.324,6	1.217,3	-1.394,47	-1.308,28	-1.821,54

Üstelik AEB üyeleri arasındaki ticarete Rusya baş ihracatçıyken; başta Kırgızistan olmak üzere sırasıyla Kazakistan, Ermenistan ve Belarus

53 “Merchandise Exports (Current US\$)-Kyrgyz Republic”, *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT?end=2021&locations=KG&start=2015>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); “Exports, FOB to Partner Countries, Kyrgyz Rep.”, *IMF*, 2022, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61726508>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); “Merchandise Imports (Current US\$)-Kyrgyz Republic”, *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/TM.VAL.MRCH.CD.WT?end=2020&locations=KG&start=2015>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); “Imports, CIF from Partner Countries, Kyrgyz Rep.”, *IMF*, 2022, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61726510>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

54 Aynı yer.

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

ithalatçı konumunda kaldı.⁵⁵ Bu nedenle “birlik-içi” ekonomik entegrasyon süreci oldukça yavaş ilerledi ve Rusya ile Kırgızistan başta olmak üzere diğer AEB üyesi ülkeler arasındaki ticaret hacminde asimetrik bir ilişki varlığını daima korudu. Örneğin, aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, 2015 yılında Kırgızistan-Rusya arasında yaklaşık 1.114 milyon dolar dış ticaret açığı varken (ithalat: 1.271 milyon dolar–ihracat: 157 milyon dolar) zaman içinde kısmi düşüşler görülse bile 2021’e gelindiğinde dış ticaret açığı (1.459 milyon dolar–ithalat: 1.872 milyon dolar–ihracat: 412 milyon dolar) Kırgızistan aleyhine daha da arttı.⁵⁶

Tablo 2: Kırgızistan ve Rusya Arasındaki Ticaret Hacmi (Milyon ABD Doları)⁵⁷

Yıl	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam Ticaret Hacmi	1.428,94	945,03	1.497,72	1.504,18	1.633,08	1.557,59	2.285,41
Rusya’dan İthalat	1.271,64	799,82	1.232,49	1.223,06	1.362,31	1.316,01	1.872,48
Rusya’ya İhracat	157,30	145,21	265,23	281,12	270,77	241,58	412,93
Dış Ticaret Açığı	-1.114,34	-654,61	-967,26	-941,94	-1.091,54	-1.074,43	-1.459,55

AEB üyeliğinden sonraki süreç Kırgızistan’daki doğrudan yabancı yatırımları (DYY) da ciddi oranda olumsuz etkiledi. 2015 senesinde ülkeye 1.144 milyon dolar DYY geldi. Bunun önemli bir kısmı (515 milyon dolar) ülkenin AEB’ye katılımını ve uyum sürecini desteklemek amacıyla Rusya

55 Olena Hrechyshkina-Maryia Samakhavets, “Merchandise Trade in the EAEU Integrating Environment”, *Quaestiones Geographicae*, 38(4), 2019, s. 165-166.

56 “Exports, FOB to Partner Countries, Kyrgyz Rep.”, *IMF*, 2022, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61726508>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); “Imports, CIF from Partner Countries, Kyrgyz Rep.”, *IMF*, 2022, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61726510>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

57 “Merchandise Exports (Current US\$)-Kyrgyz Republic”, *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT?end=2021&locations=KG&start=2015>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); “Merchandise Imports (Current US\$)-Kyrgyz Republic”, *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/TM.VAL.MRCH.CD.WT?end=2020&locations=KG&start=2015>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); “Exports, FOB to Partner Countries, Kyrgyz Rep.”, *IMF*, 2022, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61726508>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); “Imports, CIF from Partner Countries, Kyrgyz Rep.”, *IMF*, 2022, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61726510>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

tarafından sağlandı.⁵⁸ DYY 2016 yılında bir önce yıla kıyasla %45 oranında (619,2 milyon dolar) azaldı. 2017'de ülkeye giren DYY çok daha çarpıcı bir şekilde düşerek 222 milyon dolara indi. DYY'deki iniş trendi 2018 senesinde de devam ederek 144,2 milyon dolar düzeyine kadar düştü. Ancak, 2019'da DYY rakamlarında yeniden bir toparlanma görüldü ve %48 artarak 403,8 milyon dolara ulaştı.⁵⁹

Söz konusu dönemde Çin, Rusya, Kanada, İngiltere ve Kazakistan, Kırgızistan'ın en büyük doğrudan yabancı yatırımcıları konumunda oldular.⁶⁰ Ülkeye giren DYY'nin yaklaşık yarısı Çin menşeli. Madencilik, altyapı ve inşaat sektörü yabancı yatırımcıların tercih ettiği başlıca sektörlerdir. 2020 senesinde tıpkı diğer ekonomik göstergeler gibi DYY verileri de ciddi olarak negatif yönde seyir göstererek, ülkeden çıkan yabancı sermaye miktarı ekonomiye giren DYY'den 330,5 milyon dolar fazla oldu.⁶¹ Kırgızistan'ın AEB'ye üyeliğinden bu yana ülkeye giren net DDY miktarının genel olarak azaldığı görülmektedir.⁶² AEB üyesi olan Rusya ve Kazakistan'dan gelen DYY miktarı da yıldan yıla geriledi.⁶³ 2015 senesinde Kırgızistan'daki Rus yatırımı 515,4 milyon dolardan fazla iken, 2020 yılında

58 "Kyrgyzstan Foreign Direct Investment: CIS States: Russia", *CEIC*, 2021, <https://www.ceicdata.com/en/kyrgyzstan/foreign-direct-investment-by-country/foreign-direct-investment-cis-states-russia>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

59 "Foreign Direct Investment, Net Inflows (Bop, Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2020&locations=KG&start=2014&view=chart>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); "World Investment Report 2020", *United Nations*, 2020, https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf, (Erişim Tarihi: 18.05.2022), s. 241.

60 "2020 Investment Climate Statements: Kyrgyz Republic", *US Department of State*, 2021, <https://www.state.gov/reports/2020-investment-climate-statements/kyrgyz-republic/>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

61 "World Investment Report 2020", *United Nations*, 2020, https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf, (Erişim Tarihi: 18.05.2022); Indira Kamchybekova, "V KR v 2020 Godu Ottok Investitsiy Uvelichilsya na 20,1%, Sostaviv \$808,1 Mln", *Kabar*, <http://kabar.kg/news/v-kr-v-2020-godu-ottok-investitsii-uvelichilsia-na-20-1-sostaviv-808-1-mln/>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

62 "Kyrgyzstan Foreign Direct Investment: by Country", *CEIC*, 2021, <https://www.ceicdata.com/en/kyrgyzstan/foreign-direct-investment-by-country>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

63 "Kyrgyzstan Foreign Direct Investment: CIS States: Russia", *CEIC*, 2021, <https://www.ceicdata.com/en/kyrgyzstan/foreign-direct-investment-by-country/foreign-direct-investment-cis-states-russia>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022); "Kyrgyzstan Foreign Direct Investment: CIS States: Kazakhstan", *CEIC*, 2021, <https://www.ceicdata.com/en/kyrgyzstan/foreign-direct-investment-by-country/foreign-direct-investment-cis-states-kazakhstan>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

bu rakam çarpıcı bir şekilde 13,5 milyon dolar düzeyine düştü.⁶⁴ Bu gelişmeye paralel olarak 2017'den bu yana ülkeden yabancı sermaye çıkışı da arttı. En fazla DYY çıkışları sırasıyla Çin'e (%62,2), İngiltere'ye (%11,7), Güney Kore'ye (%3,2) ve İsviçre'ye (%2,8) gerçekleşti. Sadece 2020'de ülkeden çıkarılan toplam 808 milyon dolar yabancı sermaye miktarının yaklaşık %67'sinin İsviçre'ye ve %36'sının da Çin'e gittiği görülmektedir.⁶⁵ Kısacası Kırgızistan'ın AEB'ye üyeliğine karşı olanların endişelerinden biri olan üyeliğin DYY üzerinde olumsuz etki yapacağına dair öngörülerini gerçekleştirmiş oldu.

Uzmanlara göre, Kırgızistan'daki yoksulluk ve siyasi istikrarsızlık algısı yabancı yatırımcıları ürküten faktörlerin başında gelmektedir.⁶⁶ Devlet ve yabancı yatırımcılar arasında meydana gelen uyuşmazlıklar ve hâlihazırda uluslararası tahkim mahkemelerinde görülmekte olan yatırımcı davaları da potansiyel yatırımcıları etkilemektedir.⁶⁷ Ayrıca Covid-19 salgını ve Ukrayna savaşıyla derinleşen ekonomik kriz de, Batı menşeli yabancı yatırımların azalmasında veya ülkeden çekilmesinde daha da hızlandırıcı bir etken olarak işlev görebilir.

64 "Kyrgyzstan Foreign Direct Investment: CIS States: Russia", *CEIC*, 2021, <https://www.ceicdata.com/en/kyrgyzstan/foreign-direct-investment-by-country/foreign-direct-investment-cis-states-russia>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

65 Irina Kamchybekova, "V KR v 2020 Godu Ottok Investitsiy Uvelichilsya na 20,1%, Sostaviv \$808,1 Mln", *Kabar*, <http://kabar.kg/news/v-kr-v-2020-godu-ottok-investitsii-velichilsia-na-20-1-sostaviv-808-1-mln/>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

66 Ryskeldi Satke, "Kyrgyzstan: Caught in a Web of International Investment Agreements", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2017/08/kyrgyzstan-caught-in-a-web-of-international-investment-agreements/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

67 Annabelle Pröpstl, "Investor-State Disputes against the Kyrgyz Republic: New Developments", *CIS Arbitration Forum*, <http://www.cisarbitration.com/2020/06/30/investor-state-disputes-against-the-kyrgyz-republic-new-developments/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022); "Investment Dispute Settlement Navigator: Kyrgyzstan. Cases as Respondent State", *UNCTAD*,

<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/113/kyrgyzstan>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

Kırgızistan'ın AEB'ye üyeliği sonrası dönemde Kırgızistan'ın dış borcunda sürekli artış görülmektedir. 2014 senesinde ülkenin toplam dış borcu 7.290 milyon, 2017 senesinde 8.160 milyon, 2019'da 8.448 milyon, 2020 yılında 8.697milyon, 2021 yılında 8.939 milyon, 2022'nin ilk çeyreğinde 9,136 milyon dolara yükseldi.⁶⁸ Bu rakamın yarısından fazlasını (2019 yılında 4,6; 2020 senesinde 4,9; 2021'de 5,1milyar dolar) devlet borcu oluşturdu.⁶⁹ Ülkenin toplam GSYİH'sinin 8,543 milyon dolar (2021) civarında olduğu göz önünde bulundurulursa Kırgızistan'ın riskli bir borçlanmaya doğru sürüklendiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Kırgızistan en çok Çin'e borçlandı. 2019 yılında bu rakam ülkenin toplam dış kamu borcunun %44,6'sına tekabül ediyordu.⁷⁰ Bu durum, Pekin'in ülkedeki etkisini ve baskısını daha da artırdı. Yapılan borç anlaşması çerçevesinde borçların zamanında ödenmemesi durumunda Kırgızistan'ın kendisine ait mal varlıkları, altın madenleri ve değerli doğal kaynakların işletme hakkını Çin'e devredeceği hükme bağlandı.⁷¹ Diğer bir ifadeyle, Kırgızistan'ın AEB'ye katılımı Bişkek'i Çin'in siyasi baskısından ve Pekin'e olan ekonomik bağımlılıktan da kurtaramadı.

KAMUOYUNUN AEB'YE YAKLAŞIMINDAKİ DEĞİŞİM

AEB üyeliği konusunda kamuoyunun yaklaşımı zaman içinde kısmi bir değişiklik göstermiştir. AEB'ye üye olunduğu dönemde var olan desteğin yıllar içinde belli ölçüde azaldığı görülmektedir. IRI tarafından düzenli

68 "External Debt Stocks, Total (DOD, Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.CD?end=2020&locations=KG&start=2014>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); "Kyrgyzstan Total Gross External Debt", *Trading Economics*, 2022, <https://tradingeconomics.com/kyrgyzstan/external-debt>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

69 "Gosudarstvennyy Dolg", *Natsional'nyy Statisticheskiy Komitet Kyrgyzskoy Respubliki*, 2022, <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/34/>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022); Irina Kamchybekova, "Gosdolg Kyrgyzstana Sostavil Boleye 4,9 Mlrd Dollarov", *Kabar*, <http://kabar.kg/news/gosdolg-kyrgyzstana-sostavil-bolee-4-9-mlrd-dollarov/>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).

70 Madina Turaeva, "Itogi Chlenstva Kirgizii v Yevraziyskom Ekonomicheskoy Soyuz", *Gosudarstvennaya Sluzhba*, 120(4), 2019, s. 109.

71 Ernest Nigmatov, "Chem Ob"Yasnyayutsya Opaseniya Prezidenta Kyrgyzstana o Riskakh Nemyplaty Vneshnego Dolga?", *Kyrgyzskaya Sluzhba RSE/RS*, <https://rus.azattyk.org/a/prezident-kyrgyzstana-o-riskah-nemyplaty-vneshnego-dolga/31107893.html>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

olarak yürütülen kamuoyu araştırmaları AEB üyeliğini destekleyenlerin oranının 2015 senesinde %82 iken⁷² 2019'da %69'a,⁷³ Nisan 2022 yılı itibarıyla da %53'e gerilediğini göstermektedir.⁷⁴ Bu dönemde üyeliği kuvvetle destekleyenler %38'den %8'e düşmüştür. Aynı kuruluş tarafından 2015-2022 yılları arasında yapılan Kırgızistan toplumunun sorunlarına dair kamuoyu araştırmalarında işsizlik, yolsuzluk, ekonomik sorunlar (yaşam maliyeti, artan fiyatlar, enflasyon vb.) ve sınır sorunları en önemli sorunlar olarak öne çıkmaktadır.⁷⁵ Kamuoyu araştırmasına katılanların çoğu AEB kurumlarının kendilerinin beklentilerinin karşılanması ve mevcut sorunların (işsizlik, enflasyon, yaşam maliyeti vb.) çözüme kavuşturulması konusunda yeterince çaba harcamadığı görüşündedir. Ayrıca AEB üyeliğinden bu yana Kırgızistanlıların ülkedeki yargı mekanizmasına, gümrük teşkilatına, polis teşkilatına, siyasi partilere, sağlık kurumlarına ve parlamentoya olan güveni de azalmıştır.⁷⁶ Bu durum Kırgız halkının AEB'ye ve Kırgız hükümetine yönelik ilgi ve güveninin giderek sarsıldığını göstermektedir.

72 "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: July 22-31, 2015", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/2015-09-25_survey_of_kyrgyz_public_opinion_july_22-31_2015.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

73 "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: November 21-December 3, 2019", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/final_kyrgyzstan_slides.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022), s. 50.

74 "National Poll of Kyrgyzstan: April 2022", *IRI*, <https://www.iri.org/wp-content/uploads/2022/06/KGZ-22-NS-01-PT.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022), s. 59.

75 "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: July 22-31, 2015", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/2015-09-25_survey_of_kyrgyz_public_opinion_july_22-31_2015.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2022), s. 10.; "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: March 7-20, 2016", *IRI*, 2016, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/public-iri_poll_presentation-kyrgyzstan_march_2016_eng.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022); "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: February 15-March 2, 2017", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/kyrgyzstan_february-march_2017_-_public.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022), s. 8; "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: November 21-December 3, 2019", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/final_kyrgyzstan_slides.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022), s. 11; "National Poll of Kyrgyzstan: April 2022", *IRI*, <https://www.iri.org/wp-content/uploads/2022/06/KGZ-22-NS-01-PT.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022), s. 13.

76 "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: July 22-31, 2015", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/2015-09-25_survey_of_kyrgyz_public_opinion_july_22-31_2015.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2022), s. 46; "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: March 7-20, 2016", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/public-iri_poll_presentation-kyrgyzstan_march_2016_eng.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022), s. 22; "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: February 15-March 2, 2017", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/kyrgyzstan_february-march_2017-public.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022), s. 20; "Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: November 21-December 3, 2019", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/final_kyrgyzstan_slides.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022), s. 18; "National Poll of Kyrgyzstan: April 2022", *IRI*, <https://www.iri.org/wp-content/uploads/2022/06/KGZ-22-NS-01-PT.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022), s. 82-83.

Tablo 3: Kırgızistanlıların Ülkelerinin Gümrük Birliği ve AEB'ye Katılımı Konusundaki Yaklaşımı⁷⁷

Anket Tarihi	Güçlü Destek	Kısmen Destek	Kısmen Karşı	Şiddetle Karşı	Kararsız
Temmuz 2015	38	44	6	2	10
Mart 2016	36	42	8	4	10
Şubat-Mart 2017	32	47	9	1	11
Kasım-Aralık 2017	29	49	7	3	12
Kasım-Aralık 2018	28	45	6	2	19
Kasım-Aralık 2019	19	50	13	4	14
Nisan 2022	8	45	12	6	29

SONUÇ

Kırgızistan içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum, jeopolitik dengeler ve coğrafi kısıtlamaların baskısı altında AEB'ye üye olmaktan başka bir seçenek bulamamıştır. Rusya'da çalışan çok sayıda Kırgızistanlı göçmen işçi ve Moskova'nın Bişkek üzerindeki etkisi nedeniyle Kırgızistan halkının çoğunluğu önemli getirileri olacağı gerekçesiyle AEB üyeliğini desteklese de belli bir kesim de AEB üyeliğinin ülkenin bağımsızlığını gölgeleyeceği ve Moskova'ya ekonomik bağımlılığı artıracığı düşüncesiyle karşı çıkmıştır. AEB'ye katılımın üzerinden geçen yedi yıl üyeliğin sonuçlarını mutlak olarak değerlendirmek için kuşkusuz ki yeterli değildir. Buna rağmen bu süre içinde Kırgızistan'ın Rusya liderliğindeki bir bölgesel ekonomik birlik içinde ne yöne doğru evirildiğine dair bazı değerlendirmelerde bulunabilmek de mümkündür.

AEB coğrafyasında çalışan Kırgızistanlı göçmen-işçilerin statüsü üyelikle birlikte resmiyete kavuşturulmuştur. Ancak uygulamada halen birtakım ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Rusya ve Kazakistan çalışma politikaları ve uygulamalarındaki çelişkiler, işverenlerin iş sözleşmesi

⁷⁷ Aynı yer.

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

yapmaktan kaçınması, kolluk kuvvetlerinin başına buyruk davranması ve göçmen-işçilerin haklarını ihlal etmesi, Rus ırkçı gruplarının yabancı düşmanlığı bu sorunların başında gelmektedir. Bu nedenle Kırgızistanlı göçmen-işçilerin bir kısmı eskisi gibi kaçak ve savunmasız duruma düşmektedir.

Bu dönemde Kırgızistan'ın makroekonomik göstergeleri bazı açılardan durağan bazı boyutlarıyla ise negatif bir seyir izlemiştir. Göçmen işçilerin gönderdiği döviz gelirleri üyelik öncesi 2014 itibariyle GSYİH'nin %30'unu oluştururken süreç içinde önce yükselerek %33'e ulaşmış ama, daha sonra yeniden %27 düzeyine kadar inmiştir. Ülke GSYİH'si ve kişi başına düşen milli gelir düzeyinde belli bir artış görülmekle birlikte özellikle Covid-19 salgınının da etkisiyle 2020 yılı verilerinde ciddi bir gerileme söz konusudur.

Beklentilerin aksine AEB üyeliğinin genel olarak toplam dış ticaret hacmi özel olarak da Kırgızistan-AEB üyeleri arası ticaret hacmi üzerinde hemen hemen hiç etkisinin olmadığı görülmektedir. Benzeri şekilde ihracat oranlarında artış beklentisi karşılanamadığı gibi üyelik öncesi oranlara bile ulaşamamıştır. Üstelik Kırgızistan ile Rusya arasındaki ticaret hacminde görülen asimetrik ilişki varlığını korumuş ve iki ülke arasında dış ticaret açığı neredeyse aynı rakamlarla devam etmiştir. AEB'ye üyelik ile birlikte AEB ülkeleri dışından gelen mallara yönelik ithalat tarifelerinin -Rusya'nın da dayatmasıyla- artırılması ithalatın ve gümrük gelirlerinin azalmasına yol açmıştır. Bu durum ülke ekonomisinde önemli yer tutan pazarlarda Çin mallarının ticareti ve bu malların komşu ülkelere ihracına dayalı sistemi doğrudan etkilemiş ve bu ticareti gerçekleştiren çoğu işletme iflas etmiştir. Üyeliğin süreç içinde olumsuz etki ettiği bir diğer alan da doğrudan yabancı yatırımlar olmuştur.

2015-2020 yılları arası dönemde doğrudan yabancı yatırım miktarında ciddi bir azalış görüldüğü gibi dahası özellikle 2017 senesinden itibaren ülkeden çekilen yabancı sermaye ülkeye giren yabancı sermayenin çok üzerinde olmuştur. Ayrıca bu dönemde Kırgızistan'ın dış borcu da sürekli olarak artmış, bu durum Kırgızistan'ın Rusya ve Çin'e olan bağımlılığını daha artırmıştır. Buna rağmen genel olarak Kırgız toplumunun AEB'ye olan desteğini kısmen sürdürmekte olduğu söylenebilir. Ancak bahsi geçen sorunların yanı sıra beklentilerin gerçekleşmemesi ve birçok konuda yaşanan hayal kırıklığı toplumsal desteğin yıldan yıla göreceli olarak azalması ve AEB üyeliğine yönelik eleştirilerin daha çok taban kazanması sonucunu doğurmuştur.

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

KAYNAKÇA

"2019 Country Reports on Human Rights Practices: Kyrgyz Republic", *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/KYRGYZ-REPUBLIC-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

"2020 Country Reports on Human Rights Practices: Kyrgyz Republic", *US Department of State*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/03/KYRGYZ-REPUBLIC-2020-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

"2020 Investment Climate Statements: Kyrgyz Republic", *US Department of State*, <https://www.state.gov/reports/2020-investment-climate-statements/kyrgyz-republic/>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

"Atambayev: Turtsiya Dolzhna Izvinit'sya Za Sbityy Su-24", *Sputnik*, <https://tj.sputniknews.ru/20151224/1018060620.html>, (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

"Azerbaijan Slams Kyrgyzstan's 'Pro-Armenian' Move", *RFE/RL*, <https://www.azatutyun.am/a/28346805.html>, (Erişim Tarihi: 14.06.2022).

"Corruption Perceptions Index 2020", *Transparency International*, https://images.transparencycdn.org/images/CPI2020ReportEN0802-WEB-1_2021-02-08-103053.pdf, (Erişim Tarihi: 10.07.2022).

"Customs and Other Import Duties (% of Tax Revenue)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/GC.TAX.IMPT.ZS?locations=KG>, (Erişim Tarihi: 10.05.2022).

"Doing Business 2015: Going Beyond Efficiency", *World Bank*, <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

"Doing Business 2020: Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/k/kyrgyz-republic/KGZ.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

"Draft Statement by Deputy Minister of Economy of the Kyrgyz Republic E. Alisherov at the Eighth China Round Table on WTO Accessions", *World Trade Organization*, https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/statement_8crt_e_alisherov.pdf, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

"EDB Integration Barometer 2013: Analytical Summary", *Eurasian Development Bank*, https://eabr.org/upload/iblock/6c5/edb-centre-report-16_analytical-resume_eng.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

"Exports of Goods and Services (% of GDP)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?end=2021&locations=KG&start=2014>, (Erişim Tarihi: 08.05.2022).

"Exports, FOB to Partner Countries, Kyrgyz Rep.", *IMF*, 2022, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61726508>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"External Debt Stocks, Total (DOD, Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.CD?end=2020&locations=KG&start=2014> (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"Foreign Direct Investment, Net Inflows (Bop, Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2020&locations=KG&start=2014&view=chart>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"Freedom in the World 2020–Kyrgyzstan", *Freedom House*, <https://freedomhouse.org/country/kyrgyzstan/freedom-world/2020>, (Erişim Tarihi: 10.07.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

"Freedom in the World 2021–Kyrgyzstan", *Freedom House*, <https://freedomhouse.org/country/kyrgyzstan/freedom-world/2021>, (Erişim Tarihi: 02.06.2022).

"Freedom on the Net 2020–Kyrgyzstan", *Freedom House*, <https://freedomhouse.org/country/kyrgyzstan/freedom-net/2020>, (Erişim Tarihi: 02.06.2022).

"GDP (Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KG>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

"GDP (Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2021&locations=KG&start=1990&view=chart>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"GDP Growth (Annual %)-Kyrgyz Republic, Russian Federation, Kazakhstan, Belarus, Armenia", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=KG-RU-KZ-BY-AM&start=2013>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

"GDP Growth (Annual%)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&locations=KG&start=1990&view=chart>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"GDP Per Capita (Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2021&locations=KG&start=2014>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"Gosudarstvennyy Dolg", *Natsional'nyy Statisticheskiy Komitet Kyrgyzskoy Respubliki*, <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/34/>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

“Hope and Fear: Kyrgyz Migrants in Russia”, *The New Humanitarian*, <https://www.thenewhumanitarian.org/feature/2015/04/24/hope-and-fear-kyrgyz-migrants-russia>, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

“Hour of Truth for Media Freedom in Kyrgyzstan”, *Reporters Without Borders*, <https://rsf.org/en/news/hour-truth-media-freedom-kyrgyzstan>, (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

“Imports of Goods and Services (% of GDP)-Kyrgyz Republic”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS?end=2021&locations=KG&start=2014>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

“Imports, CIF from Partner Countries, Kyrgyz Rep.”, *IMF*, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61726510>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

“Inflation, Consumer Prices (annual %)-Kyrgyz Republic”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=KG>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

“Investment Dispute Settlement Navigator: Kyrgyzstan. Cases as Respondent State”, *UNCTAD*, <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/113/kyrgyzstan>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

“Invisible and Exploited in Kazakhstan: The Plight of Kyrgyz Migrant Workers and Members of Their Families”, *FIDH*, <https://www.bwint.org/web/content/cms.media/1165/datas/kazakh713aweb.pd>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

“Kazakhstan Accuses Kyrgyzstan of Fiddling Customs Data”, *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/kazakhstan-accuses-kyrgyzstan-of-fiddling-customs-data>, (Erişim Tarihi: 12.07.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

"Klany, Korruptsiya i Kontrabanda na Shelkovom Putı", *OCCRP*, <https://www.occrp.org/ru/plunder-and-patronage/>, (Erişim Tarihi: 10.07.2022).

"Kyrgyzskaya Respublika: Dva Goda v Yevraziyskom Ekonhomicheskom Soyuze. Pervyye Rezul'taty", *Yevraziyskaya Ekonomicheskaya Komissiya*, <http://mineconom.gov.kg/froala/uploads/file/6e2338188351663b5fbbac3c2a8074c51d7221c8.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

"Kyrgyzstan Acceded to the Eurasian Economic Union", *Eurasian Economic Commission*, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/12-08-2015-1.aspx>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

"Kyrgyzstan Foreign Direct Investment: by Country", *CEIC*, <https://www.ceicdata.com/en/kyrgyzstan/foreign-direct-investment-by-country>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

"Kyrgyzstan Foreign Direct Investment: CIS States: Kazakhstan", *CEIC*, <https://www.ceicdata.com/en/kyrgyzstan/foreign-direct-investment-by-country/foreign-direct-investment-cis-states-kazakhstan>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

"Kyrgyzstan Foreign Direct Investment: CIS States: Russia", *CEIC*, <https://www.ceicdata.com/en/kyrgyzstan/foreign-direct-investment-by-country/foreign-direct-investment-cis-states-russia>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

"Kyrgyzstan Gripped by Political Chaos Again: What Comes Next?", *Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/kyrgyzstan-gripped-by-political-chaos-again-what-comes-next/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

"Kyrgyzstan Total Gross External Debt", *Trading Economics*, <https://tradingeconomics.com/kyrgyzstan/external-debt> (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"Kyrgyzstan Won't Join Customs Union on 'Someone Else's' Roadmap", *The Moscow Times*, <https://www.themoscowtimes.com/2013/12/16/kyrgyzstan-wont-join-customs-union-on-someone-elses-roadmap-a30524>, (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

"Lichnyye Perevody Mezhdru Rossiye i Stranami SNG", *Bank Rossii*, https://www.cbr.ru/vfs/statistics/CrossBorder/Personal_Remittances_CIS.xlsx, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"Lost Opportunities: Annual Volume of Corruption in Kyrgyzstan", *UNDP-Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=hOaOuZCm1Dw>, (Erişim Tarihi: 10.07.2022).

"Merchandise Exports (Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT?end=2021&locations=KG&start=2015>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"Merchandise Imports (Current US\$)-Kyrgyz Republic", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/TM.VAL.MRCH.CD.WT?end=2020&locations=KG&start=2015>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

"National Poll of Kyrgyzstan: April 2022", *IRI*, <https://www.iri.org/wp-content/uploads/2022/06/KGZ-22-NS-01-PT.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

"NISI Raz"yasnil, Kak Proizvodilsya Raschet Doli Kyrgyzstana pri Rasshcheplenii Tamozhennykh Poshlin Stran YEAES", *K-News*, <https://knews.kg/2015/04/11/nisi-razyyasnil-kak-proizvodilsya-raschet-doli-kyrgyzstana-pri-rasscheplenii-tamozhennyih-poshlin-stran-eaes/>, (Erişim Tarihi: 10.05.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

“Obrashcheniye Prezidenta Sadyra Zhaparova k glavam gosudarstv-chlenov YEAES po sluchayu predsedatel'stva Kyrgyzstana v organakh Soyuzu v 2022 godu”, *Yevraziyskaya Ekonomicheskaya Komissiya*, <https://eec.eaeunion.org/news/obrashhenie-prezidenta-sadyra-zhaparova-k-glavam-gosudarstv-%E2%80%93-chlenov-eaes-po-sluchayu-predsedatelstvovaniya-kyrgyzstana-v-organakh-soyuzu-v-2022-godu/> (Erişim Tarihi: 29.07.2022).

“Pankratov: So Vstupleniyem v YEAES Tamozhennyie Stavki Vozrosli v 1,7 Raza”, *Sputnik Kyrgyzstan*, <https://ru.sputnik.kg/economy/20150812/1017358852.html>, (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

“Personal Remittances, Received (% of GDP)-Kyrgyz Republic”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2019&locations=KG&start=1993&view=chart>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

“Personal Remittances, Received (Current US\$)-Kyrgyz Republic”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?end=2020&locations=KG&start=2014>, (Erişim Tarihi: 27.04.2022).

“Po İtogam 2019 Goda Temp Ekonomicheskogo Rosta Sostavil 4,5 Protsenta”, *Natsional'nyy Statisticheskiy Komitet Kyrgyzskoy Respubliki*, <http://www.stat.kg/ru/news/po-itogam-2019-goda-temp-ekonomicheskogo-rosta-sostavil-45-procenta/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

“Prezident Kirgizii v razgovore s Putinyim podderzhal deystviya Rossii na Ukraine”, *TASS*, <https://tass.ru/politika/13874025>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

“Public Opinion Poll Residents of Kyrgyzstan: December 12-21, 2020”, *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/iri_kyrgyzstan_poll_dec_2020_eng.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

"Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: February 15-March 2, 2017", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/kyrgyzstan_february-march_2017_-_public.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

"Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: July 22-31, 2015", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/2015-09-25_survey_of_kyrgyz_public_opinion_july_22-31_2015.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

"Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: March 7-20, 2016", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/public-iri_poll_presentation-kyrgyzstan_march_2016_eng.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

"Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: November 19-December 2, 2017", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/2018-2-5_iri_poll_presentation_kyrgyzstan.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

"Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: November 21-December 3, 2019", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/final_kyrgyzstan_slides.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

"Public Opinion Survey Residents of Kyrgyzstan: November 22- December 4, 2018", *IRI*, https://www.iri.org/sites/default/files/february_2019_kyrgyzstan_poll.pdf, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

"Putin Prizval Strany ODKB Podderzhat' Pashinyana", *Interfax*, <https://www.interfax.ru/world/739572>, (Erişim Tarihi: 14.06.2022).

"RSF Calls for End to Prosecutions of Kyrgyz Media and Journalists", *Reporters Without Borders*, <https://rsf.org/en/news/rsf-calls-end-prosecutions-kyrgyz-media-and-journalists>, (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

"The World Bank in the Kyrgyz Republic-Overview", *World Bank*, <https://www.worldbank.org/en/country/kyrgyzrepublic/overview#3> (Erişim Tarihi: 31.07.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

"Ukraine Recalls Ambassadors from Georgia, Kyrgyzstan", *Anadolu Agency*, <https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-crisis/ukraine-recalls-ambassadors-from-georgia-kyrgyzstan/2519970> (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

"UN General Assembly Passes Nonbinding Resolution Urging Russia to withdraw From Crimea", *RFE/RL's Ukrainian Service*, <https://www.rferl.org/a/un-general-assembly-passes-nonbinding-resolution-urging-russia-to-withdraw-from-crimea/30989310.html>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022)

"UN Resolution Against Ukraine Invasion: Full Text", *Aljazeera*, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/3/unga-resolution-against-ukraine-invasion-full-text>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

"Women and Children from Kyrgyzstan Affected by Migration: An Exacerbated Vulnerability", *FIDH*, https://www.fidh.org/IMG/pdf/rapport_kyrgyzstan_uk-2-web2.pdf, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

"World Investment Report 2020", *United Nations*, https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

AKILBEKOVA, Aygerim, "Konets Epokhi "Dordoya", *Kyrgyzskaya Sluzhba RSE/RS*, <https://rus.azattyk.org/a/27166889.html>, (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

ALTYNBAYEV, Kanat, "Kyrgyzstanskiye Trudovyye Migranty Ustroili Protest Protiv Opasnykh Usloviy Raboty v Rossii", *Karavansaray*, https://central.asia-news.com/ru/articles/cnmi_ca/features/2019/07/02/feature-01, (Erişim Tarihi: 24.04.2022).

ALTYNBAYEV, Kanat, "Rossiya Otkazalas' Vypolnyat' Usloviya Soglasheniya o Finansirovanii Klyuchevogo Sektora Ekonomiki Kyrgyzstana", *Karavansaray*, https://central.asia-news.com/ru/articles/cnmi_ca/features/2020/05/18/feature-01, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

ALTYNBAYEV, Kanat, "V Kyrgyzstane Zadumalis' o Boykote YEAES, Poskol'ku Nadezhdy na Ekonomicheskiye Vygody Tayut na Glazakh", *Karavansaray*, https://central.asia-news.com/ru/articles/cnmi_ca/features/2020/06/17/feature-02, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

ALYMBAYEVA, Aida, "Aida Alymbayeva o Tom, Pochemu Kyrgyzstanu ne Nuzhno Vstupat' v Tamozhenny Soyuz", *24.kg*, <https://24.kg/archive/ru/economics/173218/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2022).

ANTONOV, Oleg-Artem Galushko, "The Common Space of Neo-Authoritarianism in Post-Soviet Eurasia", *Baltic Worlds*, 11(4), 2018, s. 20-29.

ASANOV, Bakit, "Kyrgyzsko-Tadzhikskaya Granitsa: Rossiya Namerena Vystupit' Posrednikom", *Kyrgyzskaya Sluzhba RSE/RS*, <https://rus.azattyk.org/a/31272164.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2022).

BELAFATTI, Fabio, "Russia's Eurasian Economic Union Moves South: The Case of Kyrgyzstan", *Geopolitika*, <http://www.geopolitika.lt/?artc=6725>, (Erişim Tarihi: 04.04. 2022).

BISSON, Lybov, "Immigratsionnaya Politika Rossii: Novyye Vyzovy i Instrumenty", *IFRI*, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifri_rnv_91_lioubov_bisson_rus_janvier_2016_protege.pdf, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

BURANELLI, Flippo, "Conflict in the Kyrgyz-Tajik Border-a Potential Turning Point for Central Asia", *The CACI Analyst*, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13672-conflict-in-the-kyrgyz-tajik-border-%E2%80%93-a-potential-turning-point-for-central-asia.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

CHARBONNEAU, Louis, "Exclusive: Russia Threatened Countries ahead of the U.N. Vote on Ukraine: Envoys", *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-un/exclusive-russia-threatened-countries-ahead-of-u-n-vote-on-ukraine-envoys-idUSBREA2R20O20140329>, (Erişim Tarihi: 17.06.2022).

ÇALIŞKAN, Burak, "Kırgızistan Siyasetinde Güç Mücadelesi", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kirgizistan-siyasetinde-guc-mucadelesi/1561263>, (Erişim Tarihi: 18.06.2022).

ENGVALL, Johan, "Kyrgyzstan's Third Revolution", *The CACI Analyst*, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13643-kyrgyzstan%E2%80%99s-third-revolution.html>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

ERALIEV, Sherzod-Rustamjon Urinboyev, "Precarious Times for Central Asian Migrants in Russia", *Current History*, 119(819), 2020, s. 258-263.

EROL, Mehmet Seyfettin, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası", *Avrasya'nın Değişen Jeopolitiğinde Yeni Büyük Oyun*, Mehmet Seyfettin Erol, der., Barış Platin Kitabevi, Ankara 2009, s. 7-55.

HRECHYSKINA, Olena-Maryia Samakhavets, "Merchandise Trade in the EAEU Integrating Environment", *Quaestiones Geographicae*, 38(4), 2019, s. 163-174.

IMANALIYEVA, Ayzirek, "Kyrgyzstan: Opposition TV Channel Shuttered Following Ukraine Report", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-opposition-tv-channel-shuttered-following-ukraine-report>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

IMANALIYEVA, Ayzirek, "New Kyrgyzstan Leader Vilifying Free Press", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/new-kyrgyzstan-leader-vilifying-free-press>, (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

KAMCHYBEKOVA, Indira, "Gosdolg Kyrgyzstana Sostavil Boleye 4,9 Mlrd Dollarov", *Kabar*, <http://kabar.kg/news/gosdolg-kyrgyzstana-sostavil-bolee-4-9-mlrd-dollarov/>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).

KAMCHYBEKOVA, Indira, "V 2020 Godu Ob"Yem Vneshney Torgovli Kyrgyzstana Sostavil \$5,6 Mlrd i Snizilsya Na 19%", *Kabar*, <http://kabar.kg/news/v-2020-godu-ob-em-vneshnei-torgovli-kyrgyzstana-sostavil-5-6-mlrd-i-snizilsya-na-19/>, (Erişim Tarihi: 08.05.2022).

KAMCHYBEKOVA, Indira, "V KR v 2020 Godu Ottok Investitsiy Uvelichilsya na 20,1%, Sostaviv \$808,1 Mln", *Kabar*, <http://kabar.kg/news/v-kr-v-2020-godu-ottok-investitsii-uvelichilsya-na-20-1-sostaviv-808-1-mln/>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

KAMINSKI, Bartłomiej–Gael Raballand, "Entrepôt for Chinese Consumer Goods in Central Asia: The Puzzle of Re-exports through Kyrgyz Bazaars", *Eurasian Geography and Economics*, 50(5), 2013, s. 581-590.

KUBAYEVA, Gulaikhan, "Economic Impact of the Eurasian Economic Union on Central Asia", *OSCE*, http://osce-academy.net/upload/file/Policy_Brief_20.pdf, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

KUDRYAVTSEVA, Tatyana, "V 2015 Godu Ob"Yem İmporta v Kyrgyzstane Sokratilsya na 59,3 Protsenta", *24.kg*, <https://24.kg/ekonomika/27218/>, (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

LILLIS, Joanna, "Kazakhstan, Kyrgyzstan Spar over Trade on China Gateway: Can Customs Data from Either Side be Trusted?", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/kazakhstan-kyrgyzstan-spar-over-trade-on-china-gateway>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

MKRTCHYAN, Emmanuil, "Bolot Otunbayev: Sotrudnichestvo Mezhdru Kyrgyzstanom i Armeniye Budet Aktivno Razvivat'sya na Blago Nashikh Narodo", *ArmInfo*, https://arminfo.info/full_news.php?id=36204&lang=2, (Erişim Tarihi: 14.06.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

NURMATOV, Ernist, "Chem Ob"Yasnyayutsya Opaseniya Prezidenta Kyrgyzstana o Riskakh Nevyplaty Vneshnego Dolga?", *Kyrgyzskaya Sluzhba RSE/RS*, <https://rus.azattyk.org/a/prezident-kyrgyzstana-o-riskah-nevyplaty-vneshnego-dolga/31107893.html>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).

OSMONALIEVA, Asyl, "Kyrgyzstan Slows Pace of Customs Bloc Entry", *Institute for War and Peace Reporting*, <https://iwpr.net/global-voices/kyrgyzstan-slows-pace-customs-bloc-entry>, (Erişim Tarihi: 05.04.2022).

OTORBAEV, Djoomart, "Kyrgyzstan's Latest Revolution", *The Strategist*, <https://www.aspistrategist.org.au/kyrgyzstans-latest-revolution/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

PRÖPSTL, Annabella, "Investor-State Disputes against the Kyrgyz Republic: New Developments", *CIS Arbitration Forum*, <http://www.cisarbitration.com/2020/06/30/investor-state-disputes-against-the-kyrgyz-republic-new-developments/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

PUTIN, Vladimir, "Poslaniye Federal'nomu Sobraniyu Rossiyskoy Federatsii", *Ofitsial'nyye Setevyye Resursy Prezidenta Rossii*, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931/videos>, (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

PUTZ, Catherina, "A 'Blurry' Union: Kyrgyzstan and the Eurasian Economic Union", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2016/02/a-blurry-union-kyrgyzstan-and-the-eurasian-economic-union/>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

PUTZ, Catherina, "Acting Kyrgyz President Mamytov Visits Moscow", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2020/12/acting-kyrgyz-president-mamytov-visits-moscow/>, (Erişim Tarihi: 20.06.2022).

RISQULOVA, Nargiza, "Do'rdoy: Yuz Minglab Odamni Boqqan Bozor Yopiladimi?", <https://www.bbc.com/uzbek/uzbekistan-54913674>, (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

SABYRBEKOV, Arslan, "Protests in Kyrgyzstan Against Customs Union Entry", *The Central Asia-Caucasus Analyst*, <http://www.cacianalyst.org/publications/field-reports/item/12905-protests-in-kyrgyzstanagainst-customs-union-entry.html>, (Erişim Tarihi: 02.04. 2022).

SATKE, Ryskeldi, "Kyrgyzstan: Caught in a Web of International Investment Agreements", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2017/08/kyrgyzstan-caught-in-a-web-of-international-investment-agreements/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

SBOPDAN, Phunchok, *Central Asia: Democracy, Instability and Strategic Game in Kyrgyzstan*, Pentagon Press, New Delhi 2014.

HARIFZODA, Khamza, "Central Asia's Russian Migration Puzzle: An Interview with Caress Schenk", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2019/10/central-asias-russian-migration-puzzle/>, (Erişim Tarihi: 24.04.2022).

SHARSHEEV, Iskender, "Analiz Osnovnykh Rezul'tatov Chlenstva Kyrgyzstana v YEAES", *CABAR*, <http://cabar.asia/ru/iskender-sharsheev-analiz-osnovnyh-rezultatov-chlenstva-kyrgyzstana-v-eaes/>, (Erişim Tarihi: 10.05.2022).

SOIPOV, Shohruh, "Parlament Boshqaruvi Markaziy Osiyoda Ishlamaydimi?", *BBC*, <https://www.bbc.com/uzbek/uzbekistan-55617739>, (Erişim Tarihi: 25.06.2022).

STANDISH, Reid, "The Illusion of Choice: Kyrgyzstan and the Customs Union", *Registan*, <https://web.archive.org/web/20140208083249/http://registan.net/2014/01/29/the-illusion-of-choice-kyrgyzstan-and-the-customs-union/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2022).

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

STRONSKI, Paul-Katharine Quinn-Judge, "Kyrgyzstan at Twenty-Five: Treading Water", *Carnegie Endowment*, <http://carnegieendowment.org/2016/07/21/kyrgyzstan-at-twenty-five-treading-water-pub-64152>, (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

STRONSKI, Paul, "The Common Theme in Central Asia's Response to Russia's Invasion of Ukraine", *Carnegie Endowment*, <https://carnegieendowment.org/2022/03/30/common-theme-in-central-asia-s-response-to-russia-s-invasion-of-ukraine-pub-86764>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

SULAYMANOVA, Mehrinisa, "V 2016 Godu Postupleniye Tamozhennykh Platezhey Sostavilo 29,3 Mlrd Somov-GTS", *Kabar*, <http://kabar.kg/news/v-2016-godu-postuplenie-tamozhennykh-platezhei-sostavilo-29-3-mlrd-somov-gts/>, (Erişim Tarihi: 10.05.2022).

SYTENKOVA, Dariya, "V Kyrgyzstane 70 Protsentov Pryamykh Investitsiy Prikhoditsya na Kitay i Kanadu", *24.kg*, <https://24.kg/archive/ru/economics/170477/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2022).

TIAN, Hao, "China's Conditional Aid and Its Impact in Central Asia", (ed. Marlene Laruelle), *China's Belt and Road Initiative and Its Impact in Central Asia*, Washington, The George Washington University, Washington 2018, s. 21-33.

TKACHOV, I. vd., "Rossiya Priostanovila Finansovuyu Pomoshch' Kirgizii", *RBK*, <https://www.rbc.ru/economics/14/10/2020/5f8740519a794747a9369708>, (Erişim Tarihi: 18.06.2022).

TRILLING, David, “Kyrgyzstan, Tajikistan Full of Putin Fans, New Poll Says”, *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-tajikistan-full-of-putin-fans-new-poll-says>, (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

TURAEVA, Madina, “Itogi Chlenstva Kirgizii v Yevraziyskom Ekonomicheskom Soyuze”, *Gosudarstvennaya Sluzhba*, 120(4), 2019, s. 105-112.

ZIGUO, Li, “Eurasian Economic Union: Achievements, Problems and Prospects”, *CIIS*, https://www.ciis.org.cn/english/ESEARCHPROJECTS/Articles/202007/t20200715_3620.html, (Erişim Tarihi: 05.04.2022).

STRUCTURED ABSTRACT

Under the pressure of the social-economic situation, geopolitical balances and geographical restrictions, Kyrgyzstan could not find any other option but to become a member of the EAEU. Although most of the Kyrgyz population supports the EAEU membership due to the large number of Kyrgyz labor migrants working in Russia and the influence of Moscow on Bishkek, the society is still divided on this issue. Opponents argued that the EAEU membership would overshadow the country's political independence and increase economic dependence on Moscow.

They also insisted that economic growth could not take place, as the proponents claimed, and even small and medium-sized companies would not withstand competition within the EAEU, and Kyrgyz-Chinese trade would be harmed. However, the Kyrgyz government had some expectations. Government officials anticipated that the status of migrant workers in Russia would be legalized and the constant flow of remittances, which have an important share in the country's economy, would be secured.

At the same time, they thought that foreign investments would come in from EAEU member countries, especially Russia and Kazakhstan so that the long-planned economic reforms could be implemented. This article evaluates the EAEU membership of Kyrgyzstan, covering the period between 2015-2021. It should be noted that it is not possible to draw a clear picture depicting the development direction of a weak country within an economic union in a short period of approximately six years. Nevertheless, it is possible to make some evaluations about the direction in which Kyrgyzstan has evolved within a regional economic union led by Russia.

The status of labor migrants from Kyrgyzstan working in the EAEU territory has been formalized with membership. However, there are still some serious problems in practice: contradictions in the labor policies and practices of Russia and Kazakhstan, employers' refusal to make employment contracts, violation of labor migrants' rights by law enforcement forces, and xenophobia fostered by Russian nationalist groups are among these problems. Under these circumstances, some of the Kyrgyz nationals have become illegal and vulnerable labor migrants as it was before the membership.

During this period, the macroeconomic indicators of Kyrgyzstan exposed a volatile picture of the worsening economy. This situation is observed in the share of remittances sent by migrant workers in Kyrgyz GDP. This figure decreased to 25% in 2015, increased to 33% in 2018, and dropped to 27% in the following years. In the first five years of membership, the Kyrgyz economy fluctuated by an average of 4%. But in 2020, it suddenly shrunk by 12% due to the impact of the Covid-19 outbreak and internal political turmoil that resulted in a change of government. It will take several years for the economy to recover.

The expected result could not be reached in exports either. Exports decreased continuously until 2018, though an increase was observed in 2019, it further declined to the lowest level of the last six years in 2020. Due to the increase in customs duty because of membership requirements, customs revenues and imports decreased. Cheap imports from China are halved, and the Dordoy market, which profited by re-exporting these products to neighboring countries, nearly stopped operating, and hundreds of businesses and thousands of traders suffered serious losses. The developments around the Dordoy Market led to the reduction of Kyrgyzstan's annual budget revenue by one-fifth in 2020. Moreover, the trade volume between Kyrgyzstan and EAEU countries

KIRGIZİSTAN'IN AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYELİĞİ: ASİMETRİK İLİŞKİNİN GÖLGESİNDE REFAH ARAYIŞI

decreased continuously, while the trade turnover with third countries increased. Furthermore, the asymmetric imbalance in trade between Russia and Kyrgyzstan is deepening.

The post-membership process has seriously affected foreign direct investments (FDI) in Kyrgyzstan. Since 2015, the amount of foreign direct investment entering the country has decreased dramatically. Likewise, since 2017, the rate of foreign capital withdrawal has increased substantially. The highest FDI outflows were to China, the UK, South Korea, and Switzerland. In short, one of the concerns of the EAEU opponents, that the membership would have a negative impact on FDI, has come true.

The rate of per capita income has also fluctuated seriously, though this figure increased since membership and reached \$1.374 in 2019. It decreased to \$1.173 in 2020 and dropped to the 2015 level again. In the last six years, Kyrgyzstan's budget deficit and external debt have increased continuously. About half of the external debt is owed to China. Therefore, Chinese influence on the country has increased. Consequently, Bishkek had to make economic concessions to Beijing as it had difficulty paying annual debt interests.

As the opponents of membership argue, Kyrgyzstan's dependence on Russia has substantially increased during this period. On the other hand, despite the negative trend, the Kyrgyz society continues to partially support the EAEU membership. However, the shortcomings and disruptions in meeting post-membership expectations and disappointment in resolving some issues caused the relative and gradual decrease in social support for EAEU membership and the increase of its opponents.